Kontrollkäik Politsei- ja Piirivalveameti Põhja Prefektuuri korrakaitsebüroo arestimajja

(1) 10.11.2010 viisid õiguskantsleri nõunikud läbi etteteatamata kontrollkäigu Politsei- ja Piirivalveameti Põhja Prefektuuri korrakaitsebüroo arestimajja (edaspidi arestimaja). Kontrollkäigule kaasas õiguskantsler ekspertidena päästeametnikud, kelle ülesandeks oli tuleohutusnõuete järgimise kontrollimine arestimajas.

Arestimaja on Põhja Prefektuuri struktuuriüksus ning siseministri 30.09.2009 määruse nr 42 "Põhja Prefektuuri põhimäärus" § 4 lõike 2 kohaselt on prefektuuri tööpiirkonnaks Harju maakond.

Arestimajas viibivad kriminaalmenetluses vahistatud isikud (sh süüdimõistetud isikud, kelle suhtes käib uus kriminaalmenetlus või kes ootavad vanglasse saatmist) ja arestialused. Arestimaja on jagatud kaheks: "kriminaalblokk", kus viibivad vahistatud, ning "haldusblokk", kus hoitakse arestialuseid. Kokku on arestimajas kohti 90. Kontrollkäigu ajal viibis arestimajas 109 kinni peetavat isikut ning arestimaja täituvus oli 121%. Lähtudes Politsei- ja Piirivalveameti andmetest on alates käesoleva aasta algusest arestimaja täituvus olnud pidevalt 100% lähedal või üle selle (välja arvatud suvekuud, kus täituvus oli väiksem).

Arestimajas asuvad kinnipidamisruumid kahel korrusel: ühel korrusel hoitakse arestialuseid ja vahistatuid ning teisel korrusel vaid vahistatuid. Hoones asub lisaks n-ö tavalistele kambritele ka kaks ilma sisustuseta kambrit, mida varasemalt kasutati isikute kainestamiseks. Hetkel täidavad nad, arestimaja ülema kinnitusel, isolaatori ülesannet, isikute lühiajaliseks eraldi paigutamiseks. Kontrollkäigule eelneval ööl viibis ühes kõnealustest kambritest üks vahistatu, kes oli arestimajja saabunud õhtul ning kelle jaoks otsiti tavakambrites kohta. Hoones on lisaks erinevat liiki kambritele ka arestimaja ametnike tööruumid, arestimaja ja Lõuna politseijaoskonna sisehoovis asuv jalutusboks, tervishoiutöötaja vastuvõturuum, lühiajaliste kokkusaamiste ruumid, menetlustoimingute ruumid, erinevad laopinnad, sõidukilüüs, pakkide vastuvõtmise ruum ning kinnipeetute pesemisruumid.

Arestimaja personal koosneb politseiametnikest ja politseiteenistuses mitteolevatest töötajatest (spetsialistid). Ka velskrid¹ ja toidujagajad on arestimajja tööle võetud spetsialistidena.

Varasemalt on õiguskantsler kõnealusesse arestimajja korraldanud ühe kontrollkäigu 30.09.2009 ning on menetlustoimingute raames arestimaja külastanud 02.04.2007, 28.04.2007 ja 13.03.2008.

- (2) Kontrollkäigul kontrollis õiguskantsler, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokolli artiklis 3 sätestatud riigi ennetusasutuse funktsiooni, kuidas on tagatud inimeste põhiõigused ja -vabadused.
- (3) Kontrollkäigu raames küsitleti viite kinni peetut isikut, sh kahte täisealist naist ja ühte meessoost alaealist. Küsitletud isikute hulgas oli nii vahistatuid kui ka arestialuseid. Isikud valiti vestlusteks juhuvaliku teel, kusjuures tingimuseks oli seatud, et umbes pooled küsitletutest peaksid olema naissoost ning teine kriteerium oli, et pooled vestlusele kutsutud

¹ Kokku töötab arestimajas 12 tunniste vahetustega 4 velskrit.

isikud oleksid vene emakeelega. Lisaks eelnevale, vesteldi kambrites nelja kinni peetava isikuga.

Ringkäigul kontrolliti erinevaid arestimaja ruume, sealhulgas pääslat, korrapidaja ruumi, laoruume, toidujagamiseks mõeldud ruume, pesemisruume, jalutushoovi, sõidukilüüsi, lühiajaliste kokkusaamiste ruume, menetlustoimingute teostamise ruume, ametnike tööruume (sh tervishoiutöötaja vastuvõtu ruumi) ja juhuvalikust lähtuvalt eriliiki kambreid.

Kontrolliti kokku 11 kinni peetud isiku isiklikku toimikut (sh vestlustel käinud isikute omi). Samuti vesteldi arestimaja ülema, velsker-spetsialisti ning teiste ametnikega. Päästeametnikud kontrollisid hoone vastavust tuleohutusnõuetele.

(4.1) Eralduskambrite kasutamine

Kontrollkäigul selgus, et arestimaja 0-korrusel on kaks n-ö eralduskambrit, mida varasemalt kasutati isikute kainestamiseks, kuid nüüd paigutatakse lühiajaliselt eralduskambritesse kinni peetud isikuid, keda ei saa erinevatel põhjustel kohe tavakambrisse viia. Mõlemas kambris puudub täielikult sisustus ning nende pindala on hinnanguliselt *ca* 6–7m². Kontrollkäigu ajal oli ühes eralduskambris üks kinni peetav isik, kes oli sinna paigutatud kontrollkäigule eelnevalt õhtul.

Vestlusel arestimaja personaliga selgus, et eraldi registrit (dokumentatsiooni) eralduskambrite kohta ei peeta ning vajadusel nende kasutamisest andmete saamine on töömahukas protsess. Viimasest tingituna, ei saanud õiguskantsleri nõunikud kontrollkäigul kinnitust, kas kõnealustes kambrites hoitakse isikuid tõepoolest vaid lühiajaliselt.

Eralduskambrite kasutamise dokumenteerimist on rõhutanud Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT). CPT on märkinud, et lisaks riiklikele registritele, kus kajastatakse kinnipeetute liikumist kambrite lõikes, peaks siiski igas asutuses olema ka eraldi register (dokumentatsioon) eraldusruumide (-kambrite) kasutamise kohta. Taolise registri või dokumentatsiooni olemasolu annaks täpse ülevaate eralduskambrite rakendamise kohta. CPT leiab, et eralduskambrite kohaldamise praktika jälgimine on eriti oluline, kuna eraladuskambris viibimine võib, sarnaselt igasugusele eraldatusele, mõjuda negatiivselt isikute psüühilisele tervisele.²

CPT soovitab luua igas institutsioonis, kus eraldusruume kasutatakse, kohane register, millest nähtuks, millal isik eraldusruumi paigutati ning millal paigutamine lõpetati, eraldusruumi kohaldaja (ametniku) andmed, eraldusruumi paigutamise asjaolud (sh põhjused ja asutuse kaalutlused) ning eraldusruumis viibiva isiku kontrollimise ajad koos tulemusega.

Eelnevast tulenevalt teeb õiguskantsler Politsei- ja Piirivalveametile ettepaneku täiendavalt dokumenteerida arestimaja kahe eralduskambri kasutamine selliselt, et asjakohastest materjalidest nähtuks iga konkreetse eralduskambrisse paigutamise ja lõpetamise kellaaeg, eralduskambrisse paigutamise otsuse teinud ametniku andmed, eralduskambrisse paigutamise kaalutlused ning eralduskambris viibiva isiku kontrollimise kellaajad, koos kontrollitulemuse kokkuvõttega.

² Kättesaadav arvutivõrgust: http://www.cpt.coe.int/documents/swe/2009-34-inf-eng.htm p129.

(4.2) Vahistatute viibimine arestimajas

Kontrollkäigul selgus, et enamus arestimajas viibivatest isikutest on kriminaalmenetluse raames vahistatud. Vestlustel vahistatutega ning arestimaja ülemaga selgus, et keskmiselt viibivad vahistatud arestimajas järjest umbes ühe kuu, kuid mõningatel juhtudel oli arestimajas viibitud aeg ka pikem. Arestimaja ülema kinnitusel tingib vahistatute suur arv raskusi arestimaja igapäevatöös, näiteks on keeruline kõikidele kinnipeetutele jalutusvõimaluse tagamine ning enam kui kord nädalas dušši kasutamise võimaldamine. Arestimaja ülema ja arestimaja tervishoiutöötaja hinnangul on keeruline vahistatutele tervishoiuteenuste osutamine, mis vanglate meditsiiniosakondades oleks oluliselt kergem ja efektiivsem.

CPT on analüüsinud eelvangistust politsei kinnipidamiskohas ja nõudnud, et eelvangistuse täideviimine lõpetataks politsei poolt ning lisaks vastavast praktikast loobumisele, muudetaks ka õigusakte, mis kinnipidamist reguleerivad.³

Oma eelmises kontrollkäigu kokkuvõttes arestimajja kajastas õiguskantsler vahistatute viibimist arestimajas ning märkis, et Eesti kinnipidamissüsteemis on tänasel päeval paratamatu, et vahistatud viibivad eeluurimisvangla asemel ajutiselt ka arestimajas. ⁴ Samuti on ilmselge see, et arestimaja ei suuda tagada vahistatule, kellelt võib vabadus olla võetud kuni pooleks aastaks (kohtualusena isegi kauemaks), kõiki neid õigusi, mida näeb ette õiguskord. Eelkõige on probleemseks vahistatule arstiabi võimaldamine, jalutamine, osadel juhtudel ka haridustee jätkamine.

Õiguskantsler peab hetkeolukorras aktsepteeritavaks vahistatu arestimajas viibimise maksimaalseks tähtajaks ühte kuud. Õiguskantsler teadvustab, et vahistatute viibimine arestimajades ei ole otseselt politsei ja arestimaja poolt tekitatud probleem, vaid kitsaskohaks on politsei ja vanglate omavaheline koostöö, mis on tihtipeale mõjutatud vanglate eelvangistusosakondade püsivast suurest täituvusest.

Viimasest tingituna teeb õiguskantsler ettepaneku Politsei- ja Piirivalveametil koos Siseministeeriumi ja Justiitsministeeriumiga püüda leida võimalusi, millega saaks vahistatu arestimajas viibimise aega piirata ühe kuuga. Näiteks võiks lahendust tuua Tallinna Vangla Maardus asuva haigla ümberkujundamine vangla täiendavaks eluosakonnaks.

(4.3) Tervishoiutöötaja sõltumatus

Kontrollkäigul selgus, et arestimajas on spetsialist-velskrina tööl kokku 4 isikut. Sarnast praktikat kasutati õiguskantslerile teadaoleval ka Pärnu arestimajas, kus tervishoiuteenuseid osutasid samuti arestimajas töötavad spetsialistid. Pärnu arestimaja kontrollkäigu kokkuvõttes kajastas õiguskantsler asjaolusid, millega peab isikute väärkohtlemise tuvastamise seisukohalt arvestama tervishoiutöötajate kohustuste reguleerimisel. Asjakohaste märkuste ülekordamine ka kõnealuse arestimaja kontrollkäigu valguses on õiguskantsleri hinnangul vajalik, kuna vestlusel arestimaja ametnike ja velskriga jäi vastuseta rida küsimusi, mis puudutasid kinnipeetu võimaliku väärkohtlemise dokumenteerimist.

³ CPT Ungari visiidi raport, p 9. Kättesaadav arvutivõrgus: http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2010-16-inf-eng.htm

⁴ VangS § 90 lg 2 sätestab, et eelvangistust kantakse kinnise vangla eelvangistusosakonnas või arestimajas.

⁵ Õiguskantsleri 24.07.2009 kiri nr 7-7/091137/0904347.

Võimaliku väärkohtlemise korrektne fikseerimine sõltumatu tervishoiutöötaja poolt on tagasiviidav põhiseadusest (PS) tulenevale üldisele riigi kaitsekohustusele.

PS § 13 lg 1 lause 1 sätestab üldnormina, et igaühel on õigus riigi ja seaduse kaitsele ning PS § 14 järgi on õiguste ja vabaduste tagamine seadusandliku, täidesaatva ja kohtuvõimu ning kohalike omavalitsuste kohustus. PS § 19 lg 2 järgi peab igaüks oma õiguste ja vabaduste kasutamisel ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust (põhiõiguste kehtivus eraisikute omavahelises suhtlemises). Neist ja mitmetest põhiseaduse põhiõigusi sätestavatest normidest tuleneb seega riigi kaitsekohustus, mis mh kohustab riik teatud juhtudel võtma tarvitusele positiivseid abinõusid isiku õiguste kaitseks

Konkreetsema tervishoiuteenuste osutamise korra arestiajas sätestab siseministri 08.01.2008 määrus nr 8 "Arestimaja sisekorraeeskiri" (ASkE) § 29.

CPT hinnangul on politsei poolt kinnipeetud isikutel neli kõige olulisemat õigust: teavitada vahistamisest vabalt valitud kolmandat isikut (pereliige, sõber, konsulaat), õigus tutvuda oma õiguste ja kohustustega, õigus advokaadikaitsele ja õigus nõuda, et teda vaataks läbi tema valitud arst (lisaks politsei initsiatiivil väljakutsutud arsti läbivaatusele).

CPT märgib oma 12. üldaruande punktis 42, et politsei vahistatud isikutel peaks olema ametlik õigus arstiga konsulteerida. Teiste sõnadega – kui isik soovib arstlikku läbivaatust, tuleks arst ilma liigse viivituseta igal juhul kohale kutsuda. Politseiametnikud ei tohiks seesuguseid palveid oma tahte järgi selekteerida. Arstiga konsulteerimise õigus peab hõlmama ka vahistatu õigust läbivaatusele, mida teeb tema enda valitud arst. 6

Tuvastamaks võimalikku väärkohtlemist kinnipidamiskohas, on CPT asunud seisukohale, et väärkohtlemist peaks fikseerima sõltumatu tervishoiutöötaja – see tagab objektiivsuse ja võimaliku tagantjärgi uurimise. Lisaks on CPT kinnipeetu läbivaatluse ja dokumenteerimise kohta leidnud, et arstliku läbivaatuse puhul tuleks jälgida, et läbivaatus toimuks väljaspool politseinike kuulde- ja soovitavalt ka nägemisulatust. Lisaks peaks arst vahistatu kaebused ja läbivaatuse tulemused ning oma hinnangu vormikohaselt dokumenteerima nii, et need oleksid kinnipeetavale ja tema advokaadile kättesaadavad. Ühese väärkohtlemisele viitava informatsiooni fikseerimist on CPT kajastanud ka erinevate riikide külastuste raportites ning sedastanud, et riik peab tagama meetmed, millega oleks kindlustatud kinnipeetu vigastuste fikseerimine tervishoiutöötaja poolt ning väärkohtlemisest teavitamine (koos vastavate tõenditega) pädevatele organitele (sh kinnipeetule endale ja tema kaitsjale).

⁶ CPT 12. üldaruanne, p 42, kättesaadav arvutivõrgus: http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-12.htm#police.

⁷ Erandlikus olukorras ja tervishoiutöötaja soovil (nt julgeoleku tagamiseks), võib kinni peetud isiku läbivaatluse juures olla politseiametnik, kuid politseiametniku kohalolek tuleb fikseerida. Vt lisaks CPT seisukohtadele ka ÜRO piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise ennetamise alamkomitee (SPT) visiidi raport Maldiivide kohta, p 111. Kättesaadav arvutivõrgust: http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/opcat/spt_visits.htm.

⁸ CPT 2. üldaruanne, p 38, kättesaadav arvutivõrgus: http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-02.htm.

⁹ Vt nt Portugali aruande p 76: "[...] the CPT recommends that existing procedures be reviewed in order to ensure that, whenever injuries are recorded by a doctor which are consistent with allegations of ill-treatment made by a prisoner, the record is systematically brought to the attention of the relevant authorities. That record should also be made available to the prisoner and the prisoner's lawyer". Kättesaadav arvutivõrgust: http://www.cpt.coe.int/documents/prt/2009-13-inf-eng.pdf.

Euroopa Inimõiguste Kohus (EIK) on rõhutanud, et kinnipeetu arstlik läbivaatlus politsei kinnipidamiskohas on oluline abinõu väärkohtlemise ennetamiseks. 10 Samuti on kohus sedastanud, et tervishoiutöötaja kohustus on hoolitseda kinnipeetu heaolu eest, olema ametialaselt sõltumatu ning objektiivselt fikseerima võimalikud väärkohtlemised. Seejuures on viidatud nn Istanbuli protokolli¹¹ olulisusele, mis peaks olema eeskujuks ka Eesti vastavate tervishoiutöötajate töös.¹

Kuna tervishoiutöötaja sõltumatus peab esinema ka näiliselt (mitte üksnes sisuliselt), siis tuleks arestimaja tervishoiutöötajate tegevust ja kohustusi reguleerivatesse dokumentidesse sisse kirjutada vastavad sätted, s.t tervishoiutöötaja sõltumatus, kohustus rangelt fikseerida kinnipeetu seisund ja väärkohtlemise teavitamiskord – nt kellele peaks väärkohtlemise kahtlusest tervishoiutöötaja teada andma jms. Taolised punktid aitavad ka näiliselt tagada sõltumatuse. 13

Eelnevalt nimetatud on aspektid, mis on tervishoiuteenuse osutamisel olulised kinnipeetu võimaliku väärkohtlemise seisukohalt. ¹⁴ Nende põhimõtete efektiivseks realiseerimiseks on Politsei- ja Piirivalveametil otstarbekas teha koostööd Terviseametiga. ¹⁵

Õiguskantsler teeb Politsei- ja Piirivalveametile ettepaneku, lisada arestimaja spetsialist-velskri tegevust ja kohustusi reguleerivatesse dokumentidesse viimase sõltumatust ja muud eelpool kirjeldatut tagavad sätted, vajadusel tehes selleks koostööd Terviseametiga.

 $^{^{10}}$ EIÕK 18.09.2008 otsus asjas nr 33086/04, Türkan v. Turkey: "Furthermore, in cases of this kind, it is all the more important that the arrested person is medically examined before being placed in police custody. This would not only ensure that the person is fit to be questioned in police custody but would also enable the respondent Government to discharge their burden of providing a plausible explanation for those injuries".

¹¹ Kättesaadav arvutivõrgus: http://physiciansforhumanrights.org/library/documents/reports/istanbul-protocol.pdf

⁽ingl.k). 12 EIÕK 22.07.2008 ostus asjas nr 30009/03, Osman Karademir v. Turkey: "Furthermore, notwithstanding the circumstances of their employment, all health professionals owe a fundamental duty of care to the people they are asked to examine or treat. They should not compromise their professional independence by contractual or other considerations but should provide impartial evidence, including making clear in their reports any evidence of maltreatment (see the Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, "Istanbul Protocol", submitted to the United Nations High Commissioner for Human Rights, 9 August 1999, paragraphs 65 and 70)."

Tervishoiutöötaja kohustustest saab lisainformatsiooni ÜRO peaassambleel 09.08.1999 vastu võetud niinimetatud Istanbuli protokollist ehk ametliku nimega "Piinamise ja muu julma, ebainimliku ja alandava kohtlemise või karistamise juhtumite efektiivse uurimise ja dokumenteerimise käsiraamatust". Istanbuli protokoll sisaldab rahvusvaheliselt tunnustatud standardeid ja protseduure piinamise sümptomite tuvastamiseks ja dokumenteerimiseks viisil, mis võimaldab kogutud materjali hiljem kasutada tõendina kohtumenetluses. Seega on protokoll tõhusaks abivahendiks tervishoiutöötajatele, kes peavad uurima, kas isikut on väärkoheldud ning edastama sellise teabe uurimisorganitele või kohtule. Istanbuli protokollist valminud kokkuvõtlik analüüs on kajastatud SPT II aastaaruandes, lk 32-36 ja viimane on kättesaadav arvutivõrgust: http://daccess-ddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G09/414/20/PDF/G0941420.pdf?OpenElement.

¹⁴ Lisainfot tervishoiutöötaja kohustuste kohta vaata ka: M.Amos "Tervishoiutöötaja kohustused piinamise ja ebainimliku kohtlemise tuvastamisel" Eesti Arst 87 (4) 2008, lk 306-309. Kättesaadav arvutivõrgust: http://www.eestiarst.ee/static/files/035/tervishoiutootaja kohustused piinamise ja ebainimliku kohtlemise tuv astamisel.pdf.

¹⁵ Õiguskantsler soovitas Ida Politseiprefektuuri Jõhvi arestimajal teha tervishoiuteenuste korraldamisel samuti koostööd Tervishoiuametiga. Õiguskantsleri 10.06.2009 kiri nr 7-7/090496/0903672.

(4.4) Tuleohutus arestimajas

Ringkäigul arestimajas ning vestlusest ametnikega selgus rida probleeme tuleohutuse tagamisega arestimajas. Eksperdi arvamuses esitati järgmised kitsaskohad:

- 1. Tuletõrje voolikusüsteemi kontroll oli ettenähtud 2009 a. oktoobris, kuid kontroll oli jäänud teostamata (viimane kontroll viidi läbi 14.10.2008). Puuduliku kontrolli tõttu ei ole võimalik hinnata süsteemi töökindlust.
- 2. Automaatse tulekahjusignalisatsioonisüsteemil puudus süsteemi hoolduspäevik¹⁶. Puuduva hooldust tõestava dokumentatsiooni tõttu ei saa anda hinnangut automaatse tulekahjusignalisatsioonisüsteemi töökindluse kohta.
- 3. Arestimaja 0-korrusel tagavara evakuatsioonipääsu lukkude avamisega tekkis probleem. Evakuatsiooniteel paiknevaid uksi on võimalik avada üksnes võtmega. Valvuril võttis õigete võtmete leidmine aega u. 5 minutit. Evakuatsioonipääsude võtmete hoidmise kord tuleb üle vaadata, selleks et tagada hädaolukorras nende kiire kasutamise võimalus.
- 4. Valvepersonali tuleohutusalane koolitus on puudulik. Asutuses on väljatöötatud tegevuskava erakorraliste sündmuste puhul toimimiseks, kuid seda ei ole juhtkonna poolt kinnitatud. Töötajatelt ei ole tegevuskavaga tutvumise kohta allkirja võetud, ka ei tea töötajad esmaste tulekustutusvahendite paiknemiskohti.
- 5. Tuletõkkeuksed olid hooldamata, seda võis järeldada uste osalise riivistumise tõttu. Mittetäielikult riivistunud tuletõkkeuksed jäävad tulekahju korral avatuks ning ei ole takistatud suitsu ja tule levik hoones.

Õiguskantsler teeb Politsei- ja Piirivalveametile ettepaneku arvestada eksperdi seisukohtadega ning koostöös Riigi Kinnisvara Aktsiaseltsiga (maja omanikuga) vastavalt parandada arestimaja tuleohutust.

(5) Kokkuvõtteks

Kontrollkäigu tulemusel teeb õiguskantsler isikute põhiõiguste tagamiseks Politsei- ja Piirivalveametile 4 ettepanekut.

¹⁶ Tuleohutuse seaduse § 31 lg 3 sätestab, et tuleohutuspaigaldise omanik peab omama dokumentatsiooni tuleohutuspaigaldise ja selle kontrolli ning hoolduse kohta.

Tuleohutuspaigaldiste loetelu on sätestatud tuleohutuse seaduse § 30 lõikes 1.